

Nya berättelser om världsarvet och barnhusbarnens liv på Hälsingegårdarna

– Måns Höög

**Hälsinglands
Museum**

5 november 2025

Nya berättelser om Världsarvet: Varför då?

“De stora, imponerande Hälsingegårdarna, med sina dekorativa rum för festligheter, återspeglar en extraordinär kombination av timmerbyggnad och folkkonststraditioner, rikedom och social status hos de oberoende bönder som byggt dem och av en lång kulturell tradition i Hälsingland”

– Utdrag Unescos världsarvskommittés motivering

*“[...] att särskilt den fattige, som icke eger 'penningar eller stora gårdar' att skänka sina barn, bör vara angelägen om, att dessa få lära sig något, då kunskapen är den bästa skatt; att **verkligt sann och god kunskap** är det enda, som kan böja människan och upplysa henne om sitt sanna människovärde”*

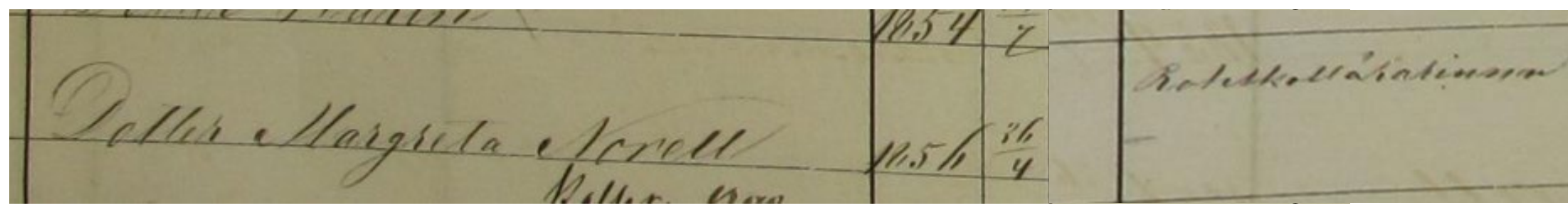
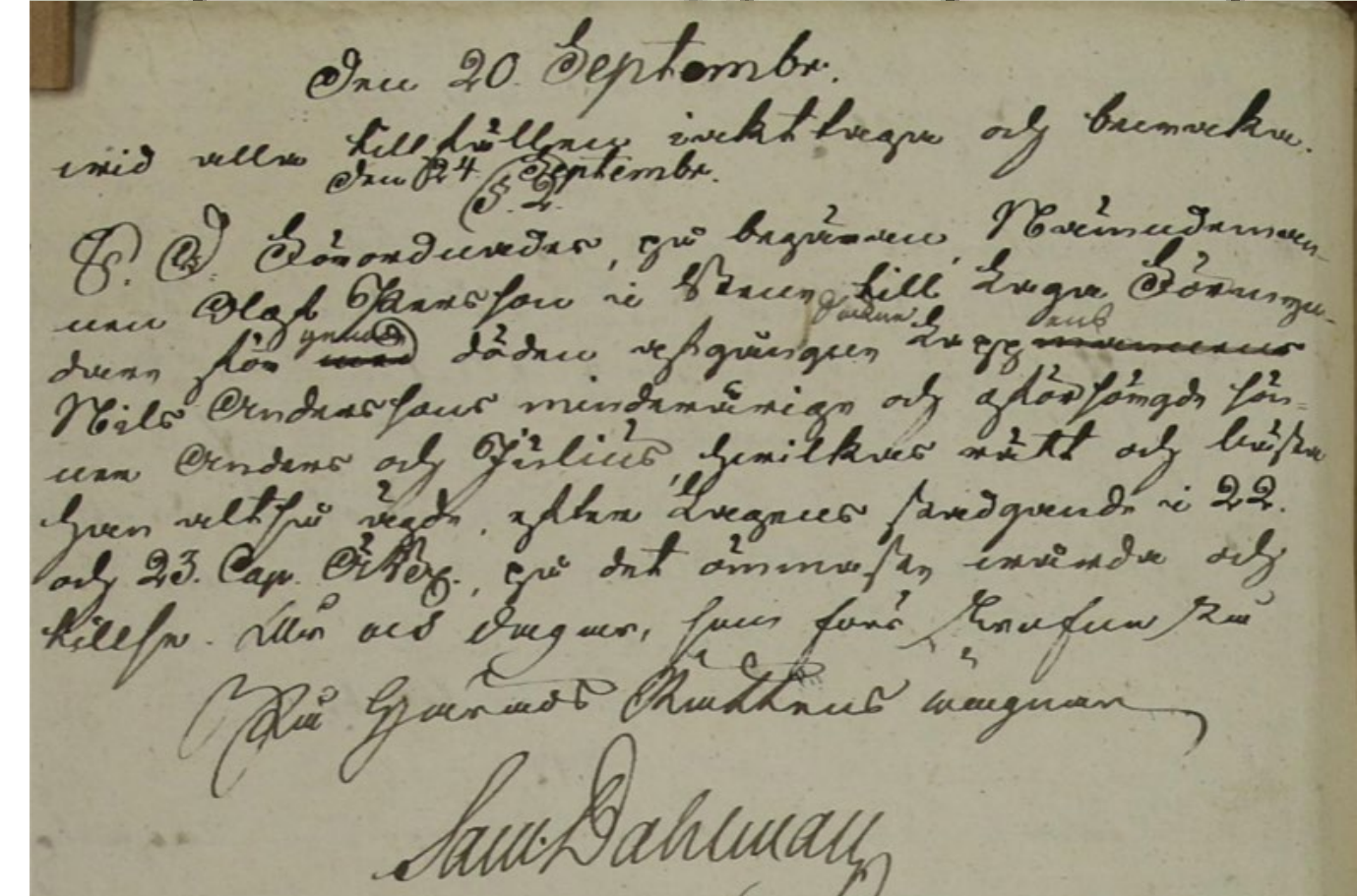
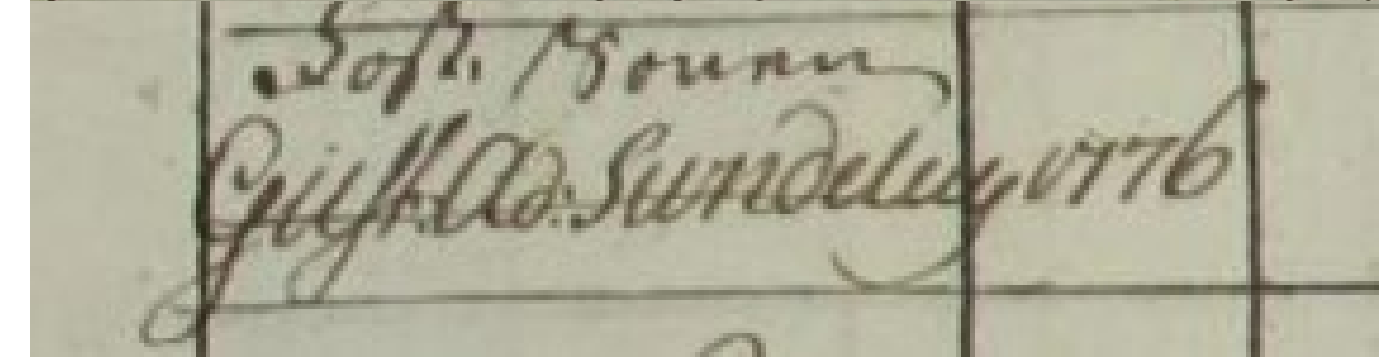
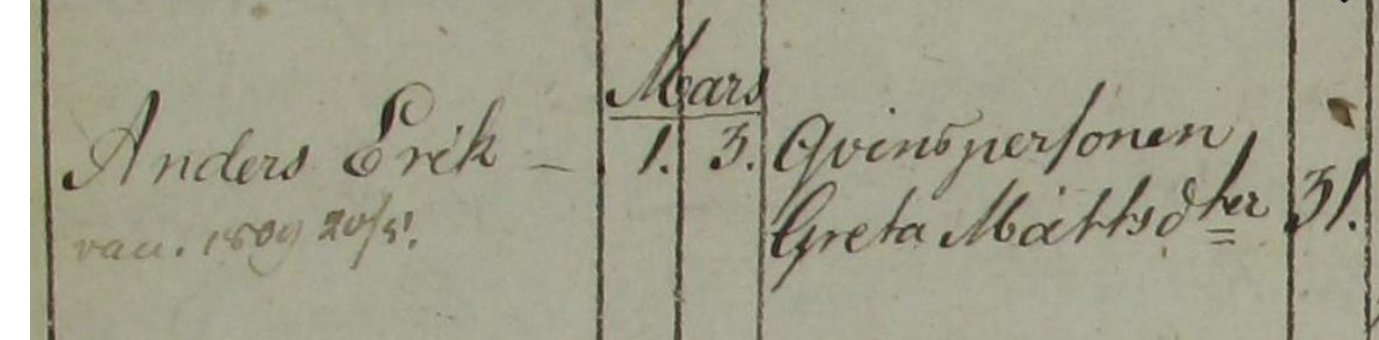
– Diskussionsinlägg från okänd talare vid godtemplarlogen Oscar I:s minne på Bommars i december 1884

2 " Skärter	2 kr	1 par Halsonger	50 p
2 " mässor	50 p	1 " Skumper	1 kr
1 par Skar	5 kr		
2 ft fjällar	10 kr	2 ft Sängmadrasser	4 kr
2 " dunkuddar	3 kr	2 " Lakan	3 kr
417 kg Hö	a	6 öre per kg	25
Summa Tillgång			

Nya berättelser om Världsarvet

- Bönderna stod inte ensamman och påtade i jorden eller timrade (eller målande) sina stugor
- Framtida kunskap och nya berättelser finns nedgrävda i arkiven
 - Utanvidsfolk, kvinnohistoria, skogsfinskt tjänstefolk, resandefolk som hantverkare, “ofärdigt” tjänstefolk, roteskola på Bommars?, judiska gårdfarihandlare (listan kan göras längre)
- **Metod:** sökt vilka som bott på världsarvsgårdarna under historien

Barnhusbarn på och kring världsarvsgårdarna omkring 1800

- Åtta barnhusbarn på världsarvsgårdar:

- På Oppigården (Bommars) i Letsbo:

- Gustaf Adam Lundelius (1775–1791) – *fosterson*
- Syskonen Anna Lena (1771–1837) och Johan Erik Dahlström (1774–?) – piga och dräng

- På Jon-Lars i Långhed:

- Sofia Magdalena Kervin (1781–1857) – *fosterdotter*
- Gustava Kristina Rönnerberg (1778–1860) – piga
- Beata Elisabet Söderbom (1779–?) – piga

- På Gästgivars i Vallsta:

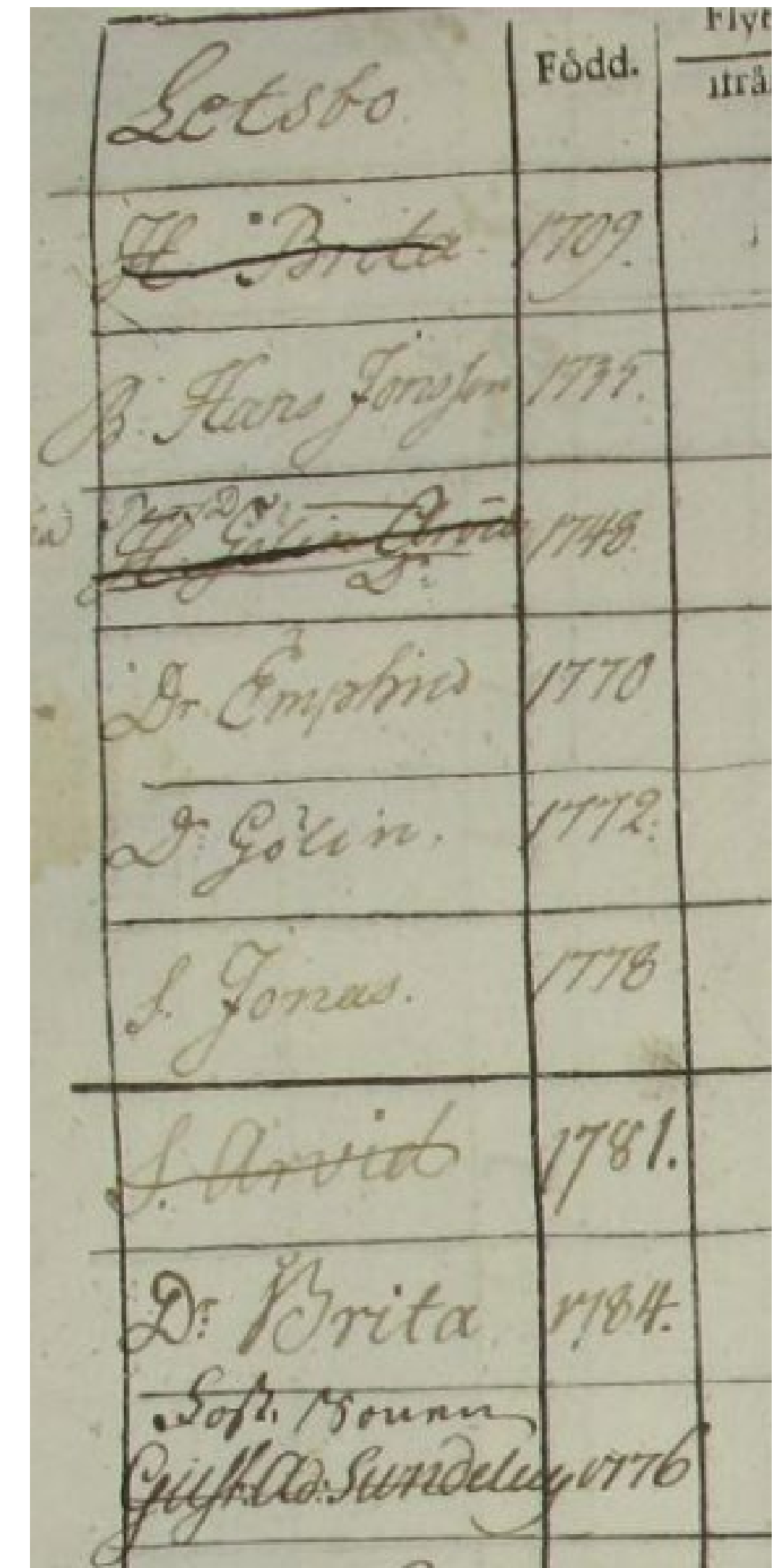
- Karl Magnus Forsell (1777–1841) – dräng
- Anna Juliana Nyström (1783–1853) – piga
- Petter Hedman (1772–1814) – dräng

- Ytterligare på granngårdar:

- Daniel Malmquist (1775–1828) i Letsbo
- Johan Grosch (1782–c. 1808) i Vallsta
- Israel Fridfeldt (1775–1831) i Långhed

Yrken:

- En bonde (hemmansägare),
- en salpetersjudare
- resten torpare, soldater eller “lösdrivare”

	Född.	Flyt år
Letsbo		
H. Brita	1709	
B. Hans Jönsson	1737	
H. Gösta	1748	
Dr. Empiria	1770	
J. Gösta	1772	
J. Jonas	1778	
J. Arvid	1781	
Dr. Brita	1784	
Sof. Bonum		
Gustaf Sundelius	1776	

Bakgrund: Stora barnhuset i Stockholm

Kongl. Maj:ts kungörelse och öpne Bref, om en i stället för de allmänna Barnhusen i Stockholm widtogen inrättning, til fattiga barns upfostran på landet:

“Förmonerne åter wid deras upfödande på landet, äro uppenbare och betydelige: mera frihet, mera rörelse, sundare luft, bereder en friskare, mera glad och munter ungdom, som upväxer til tjenst och nytta för den första och nödvändigaste näring i Staten” – istället för att “nästan ständigt, uti instängde rum, bo och wistas tillsammans” på barnhuset

Den 4 Maji. Kongl. Maj:ts Kungörelse och öpne
Bref, om en i stället för de allmänna Barnhusen i
Stockholm widtogen inrättning, til fattiga barns
upfostran på landet.

Tal i Ljusdals kyrka den 2 October 1785

“Här hafwen J nu, mine älskade Wänner, den dyra gåfwa, som Guds nåd och konungens förtroende öfwerlämnat i Edra händer. Gåfwan är sannerligen owärderlig. Et Barn, en med Jesu blod återlöst Själ, en arfwinge till Guds himmelska rike“

- Till föräldrarna:

*“utöfwa och bewisa den **menniskokärlek**, som i tiden är föremålet af en sann Christendom” och “**bereda goda Medborgare** både för det jordiska och himmelska Fäderneslandet“.*

“Beware Eder Gud! at med ord eller gärning gifwa Edra Fosterbarn någon förargelse, eller anledning och retelse til synd. [...] Om deras Själar genom Edert förwållande, blifwa borttappade; så skall deras blod kräffas utur Edra händer”

- Till barnen:

*“Dock, som J wäl någon gång varit hungrige, någon gång törstige, någon gång utan kläder, och då önskat, det någon barmhertig måtte finnas, som wille gifwa Eder Edra behof; [...] Barna-minnet är godt; därför lägger jag i dag på Eder minne och Edra hjertan, at, såsom Edra Fosterföräldrar här inför Gud försäkra, at bemöta och hålla Eder som barn; så blifwer ock Eder plikt, Eder förbindelse inför Gud, at tillbaka bemöta dem med **all barnslig lydnad, kärlek, tjänst och wördnad**, såsom Föräldrar och Målgärningsmän”.*

Exemplet Israel Fridfeldt (1775–1831)

- Uppväxt i Hybo i Ljusdal
- “Rymd” 1790
- I Långhed 1801
 - *“war, efter egen utsago, 24 år gammal, född i Stockholm där han först varit på Barnhuset och sedan njutit upfostran i Ljusdal hos en Bonde wid namn Stor-Ohla i Hybo; derifrån han för 3ne år sedan hit till Socknen ankommit och tagit tjänst hos Olof Olofsson i Långhed hwarest han alenast ett halft år förblifwit; Ifrån hwilken tid, han, utan at wara med ständig årstjänst försedd, med arbete gått dem tillhanda, som honom derom anlitadt”*
 - Fridfeldt beskrevs ha tagit ett silverfickur som var upphängt på väggen i en av gårdarna i Långhed: “samt gjenast dermed förfogat sig till Skräddarebo fäbodas i tanke at vidare dermed begifwa sig till Ljusdal; men påminnande sig brottsligheten af en sådan gjärning hade han efter 3:ne dagar återvändt till Långhed och friwilligt lemnat uret åter till sin ägare”.

1785 sept 24	Israel Fridfeldt N: 85 af Artilleri-Regimentet Fridfeldt och af 6 m. d. d. n.	9.	17
1787 Aug 1	Löjtnanten Philen vid den 1:sta Jägar-Regt. i Ljusdal och af 6 m. d. d. n. Joh. Olofsson i Hybo och af 6 m. d. d. n. Dahl.	8.	17
1790. Maj	Har Gården rymd ifran förförarlörarne		17

Nedslag i ungdomsliv bland Hälsingegårdarna

- Ungdomslivet på sockenstämman i Alfta den 26 december 1819
 - Klagades över de *“lek- och dans-stugor”* som *“som en del af Ungdomen obetänksamt föröfvat”*
 - Festligheterna *“föranledde till **oskick** samt är **stridande mot ordning** och **goda Seder**”*
 - **Kompromiss:** *“att de icke ville förneka ungdomen på ett lifligt och anständigt sätt få vara tillsammans och oskyldigt roa sig med Lek och dans”* – men beslutades att *“inga Lek eller Dans-stugor”* fick hållas på helgdagar samt att tillställningarna *“icke måga räcka **för långt in på natten**”*
 - Föräldrar och husbönder förmanades att *“samvetsgrant vaka öfver sina Barns och sitt Tjenstefolks seder, att icke tillåta dem bortgå ur deras hus utan lof och alltid utsätta tiden huru länge de få vara borta, samt icke tillstödja dem att gå annorstädes, än dit de erhållit löfte”*
- Festande i fäbodarna på sockenstämman i Skog 31 maj 1832
 - *“Bör den högst förderftliga, men dock af ålder inrotade plägsed, at Sönnar och Döttrar, Drängar och Pigor till stor mängd samla sig på Lördagsaftnarne och anförde af en, ja ofta flere Violinspelare, begifva sig till angränsande Fäbodar och der tillbringa hela natten och påföljande Helg- eller Sön-dag under dansande och supande, samt oanständigt och ärbarheten kränkande samtal, med thy åtföljande utsväfningar och laster, från denna dag alldeles icke äga rum”*.
- Orsaker till "Hälsingelivet" enligt Bollnäs kommunalmän 1893:
 - *"bristfällig uppfostran, brist på vördnad för religion och lagar samt dess bud jemte demoraliserande litteratur och lärdomar"*.
 - Lösning: *"barnens sorgfälliga uppfostran i gudsfruktan och laglydnad, att barnen under fritiden vid skolorna sorgfälligt öfvervakas af lärarne, samt förbindrande af ungdomens nattliga utflygter."*

Fosterbarn på Oppigården (Bommars)

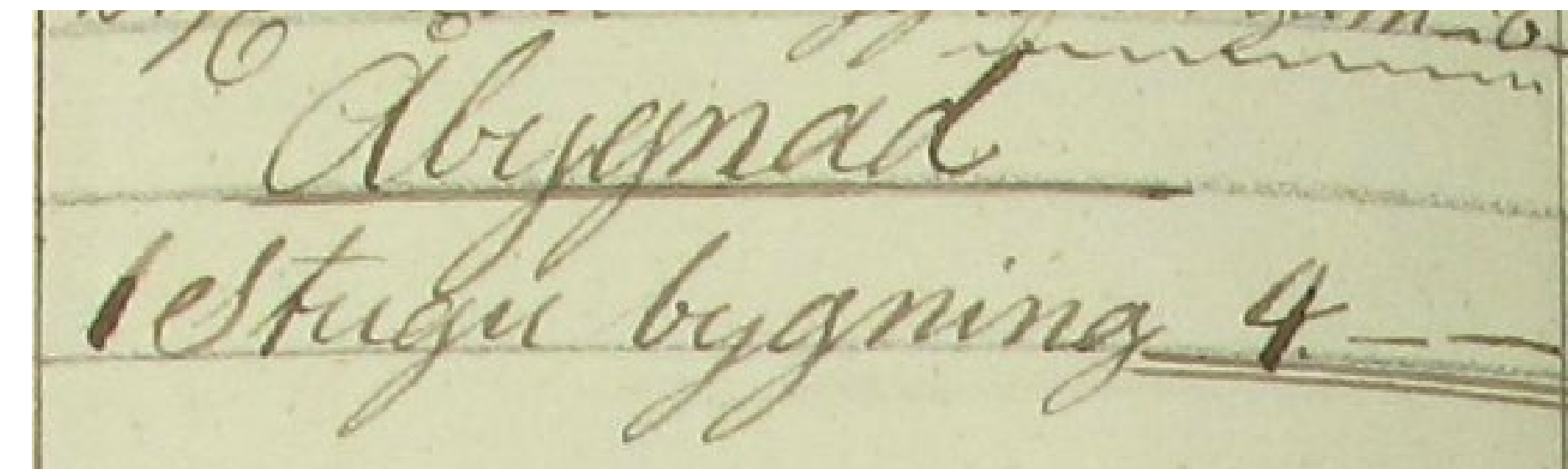
- Gustaf Adam Lundelius (1775–1791)
 - Fadern “styckjunkare” i artilleriregementet, farfadern Erik Lundelius huspredikant hos grevinnan Catharina Horn, pastorsadjunkt på Riddarholmen, predikant på Spinnhuset i Stockholm, kyrkoherde Danviks hospital och Sickla
 - Fosterson på Bommars 1785
 - Sjuklig
 - Slutade sina dagar som dräng i Storhaga

*Ämte Sösten Nilsdatter Speid, född
Andersson Hans Jansson i Lesbo, Ljusdals
Pöden af Janss Hämmanstam i Arbrå
Ljusdals, förestånd med för hälften allan
O Rf uti Disposition för sin vord om lyran
fjölige fosterbarn, Gafan Gustaf Adolph Linn
denns af Leiden Anna Catharina Bergström
affinad under förskildt Convent med denna*

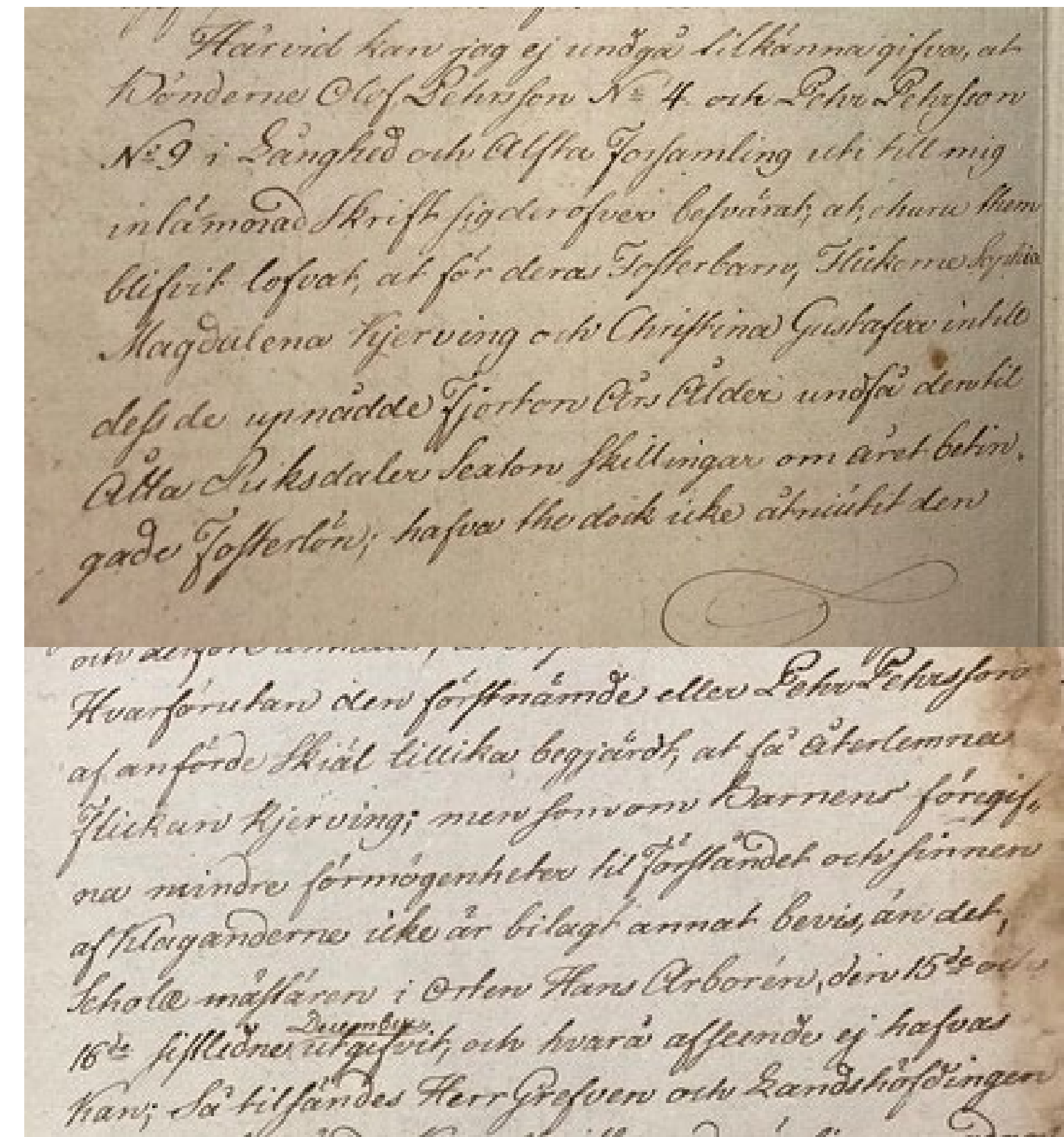
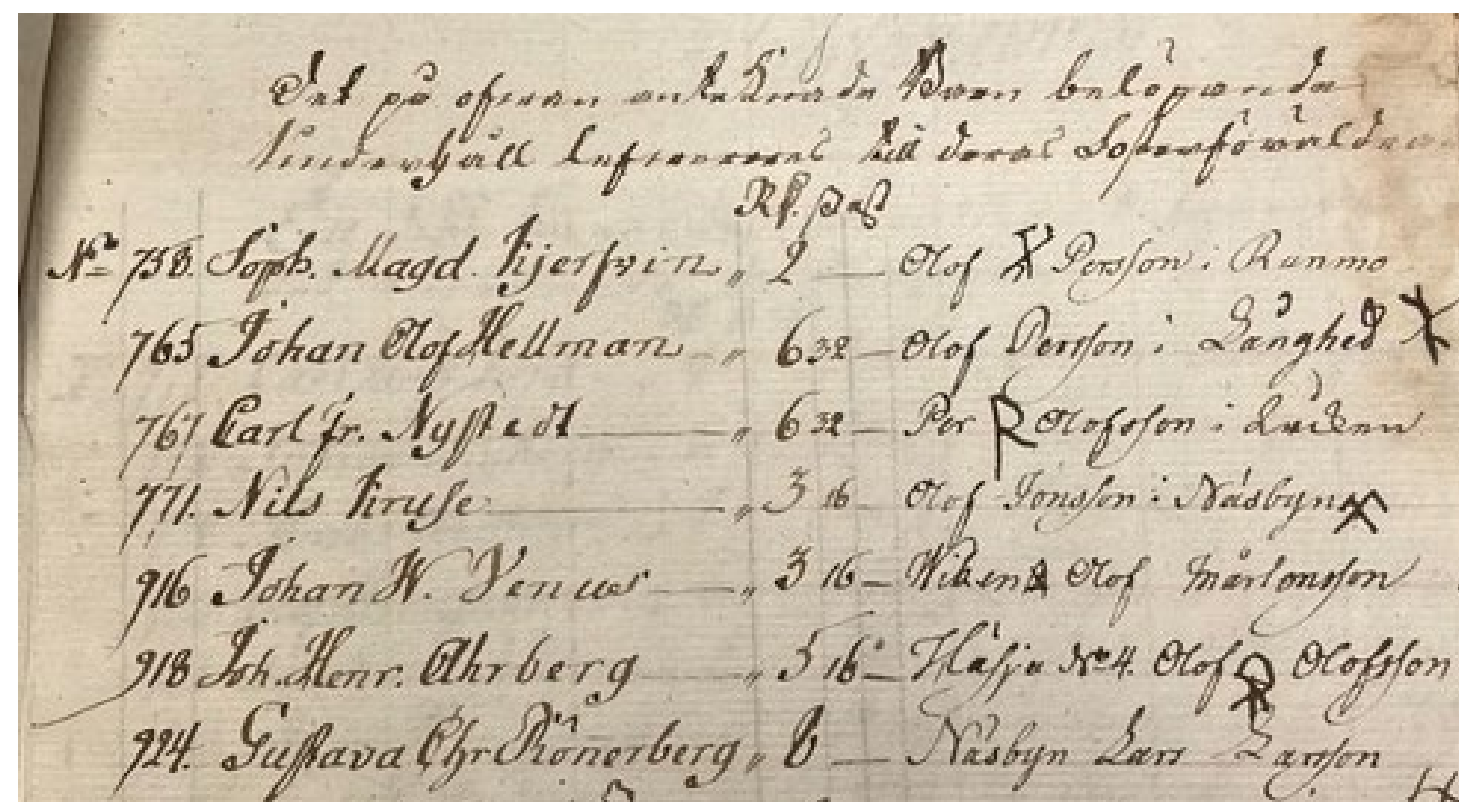
Oppigården (Bommars) fortsättning

- Syskonen Anna Lena (1771–1837) och Johan Erik Dahlström (1774–?)
 - Föräldrarna murargesällen Erik Dahlström (–1782) och Margareta Wahlberg
 - Uppväxta i kv. Falken å “Ladugårdslandet”, dagens Riddargatan 11 på Östermalm
 - Anna Lena: senare torperska på “Anna-Lenas” i Snäre: stuga värd 4 Rdr b:co – Gästgivars 2400 Rdr b:co
 - Johan: dömd för slagsmål/sabbatsbrott 1805 och satt på Gävle slottshäkte, försvunnen därefter

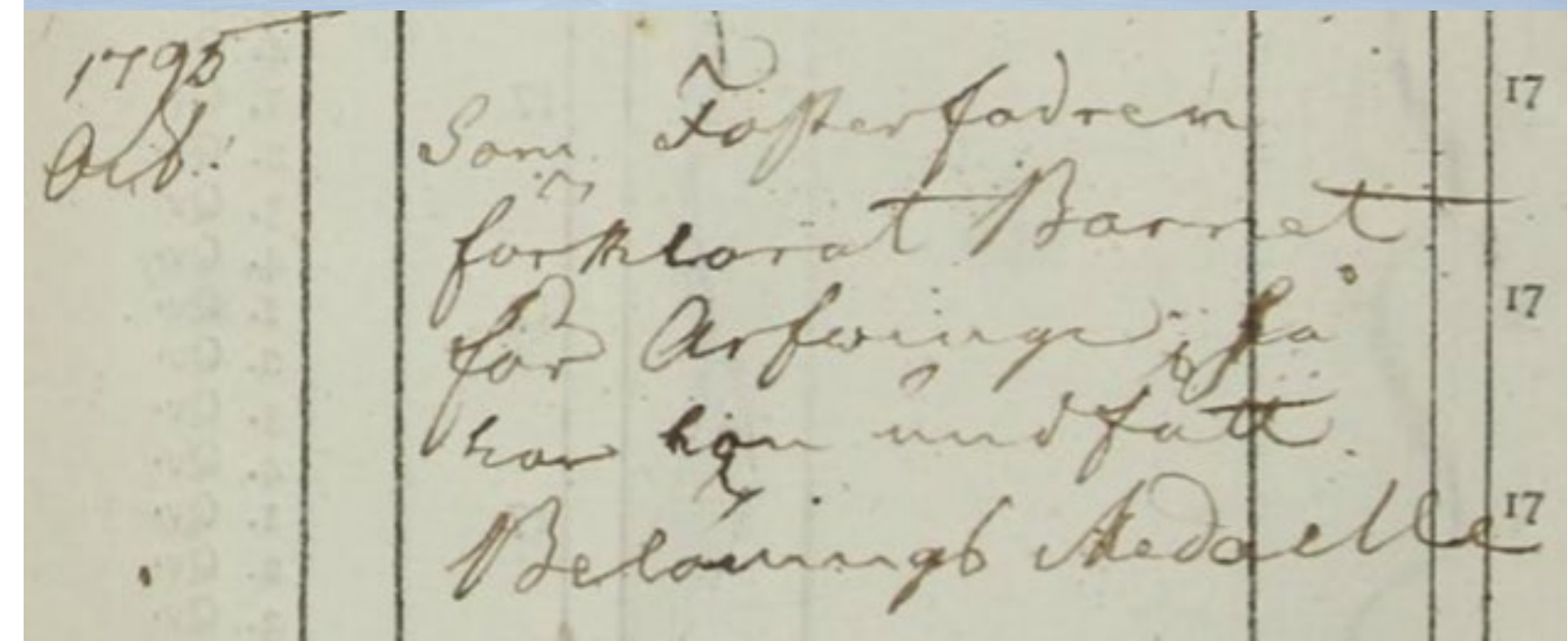
Fosterbarn på Jon-Lars

- Sofia Magdalena Kervin (1781–1857)
 - Tysk far (soldat) och finlandssvensk mor som “rymt” till Sverige
 - Intagen i september och till Jon-Lars i oktober 1787
 - Senare torparhustru i Skålsjön, Alfta

Jon-Lars fortsättning

- Gustava Kristina Rönnerberg (1777–1860)
 - Apotekardotter född i Göteborg 1777 och uppväxt i Kungälv's "förnämsta byggnad"
 - På barnhuset 1787 efter att modern avlidit (fadern verkar ha haft trassliga affärer)
 - Fosterdotter hos Anders Johansson i Näsbyn, Alfta 1788 – förklarad som arvinge

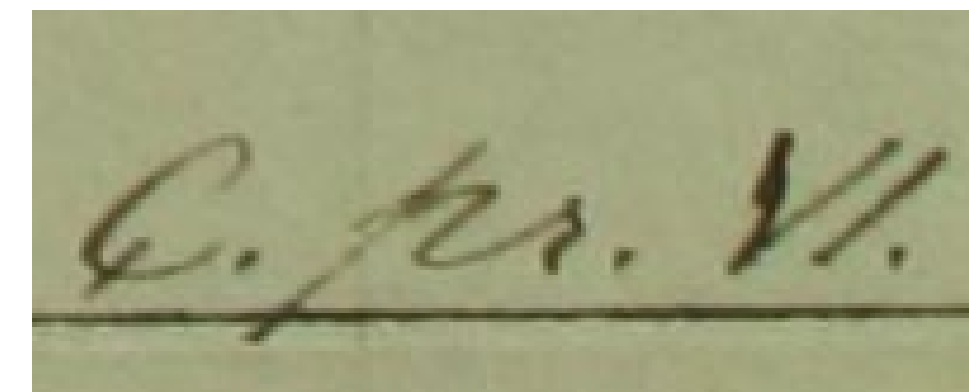

Jon-Lars fortsättning

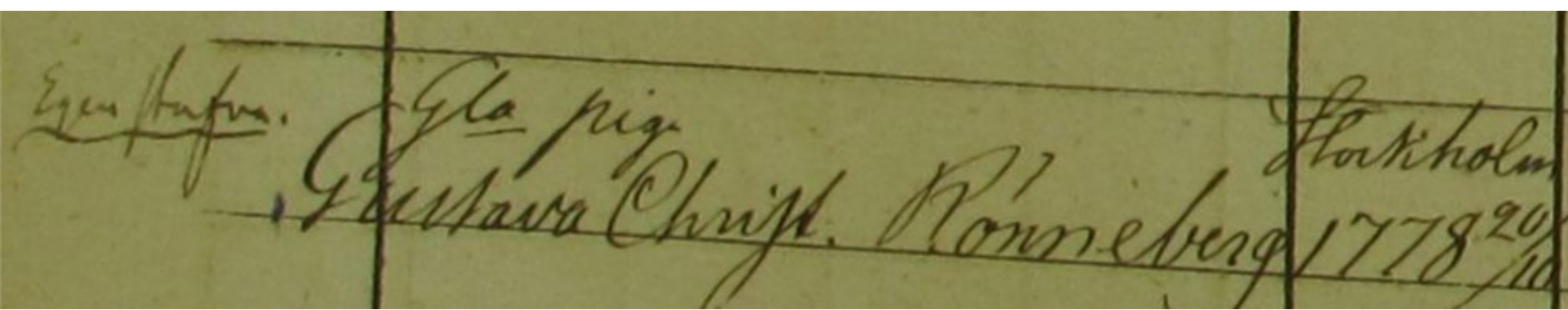
Gustava födde utomäktenskapliga dottern Britta i juni 1803:

Rättegång i Alfta tingsrätt 24 oktober 1803

- *“Och berättade Rönneberg att hon wid 10 års ålder från Stockholms Barnhus upkommit hit till Socknen där hon sedermera i 15 år till närvarande tid wistats, samt blifwit i medlet af September månad nästledit år under det hon tjänat hos Bonden Anders Ericksson i Tranberg af Anders, med hwilken hon i flera år haft en närmare bekantskap, lägrad och rådd med det flickebarn, som hon 5:te dag Pingst detta år framfödt och i dopet Brita kalladt, ännu lefde”.*
- *Vittnet Lars berättade “att wid deras ankomst dören till rummet där Nils och Rönneberg legat, varit stängd och de af nyfikenhet att weta hwilken som varit där inne, frångit fenstret och öppnat dören, då de således inkomma funnit Nils och Rönneberg wakna ligga i sängen”*
- Gustava bodde senare i en “egen stufva” i Näsbyn fram till 1860

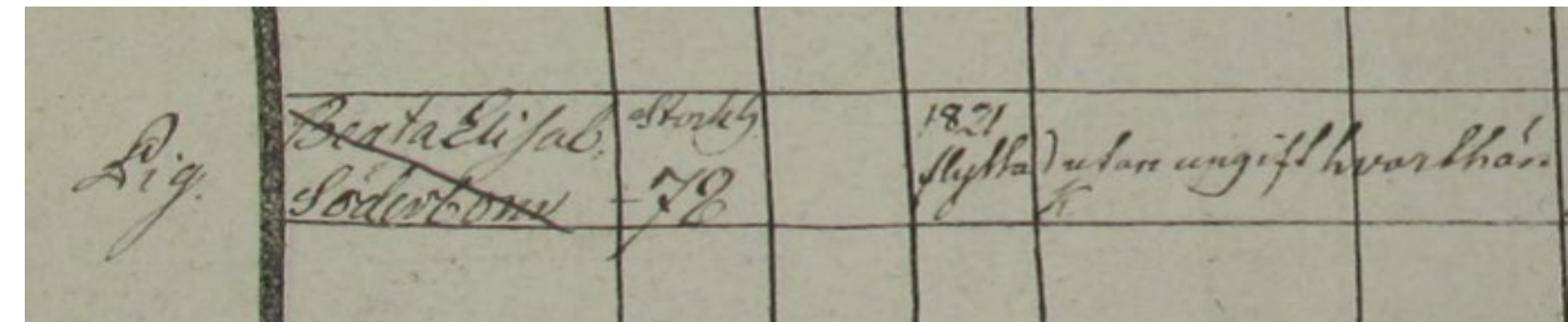

Gustava Kristina Rönnerbergs “oäkta” dotter Brittas gård
“Falka” i Sunnanåker, Alfta. Foto: Läns museet Gävleborg

Jon-Lars fortsättning

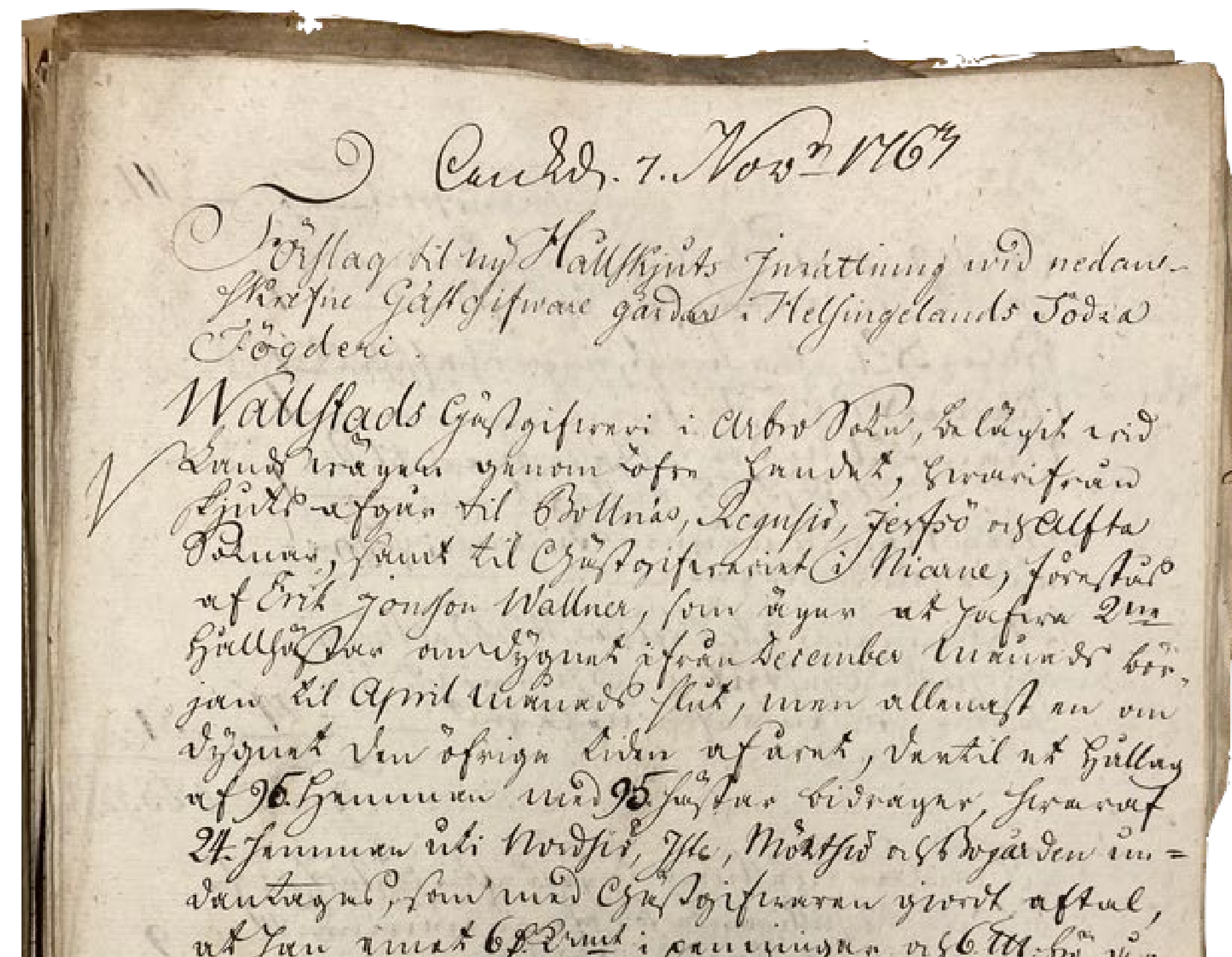
- Beata Elisabet Söderbom (1779–?) – piga
 - Föräldrar klädmakaren Carl Söderbom och Lisa Löf (1745–1782)
 - Intagen och utlämnad till Arbrå 1788
 - “1821 flyttat utan angift hvarthän”
 - Levde på landsvägarna i 38 år? En kringvandrande kvinna Beata Elisabet Söderbom död "omkring 76 år gl" 1859 i Gryta, Uppland – nog hon, men osäkert

Barnhusbarn på Gästgivars

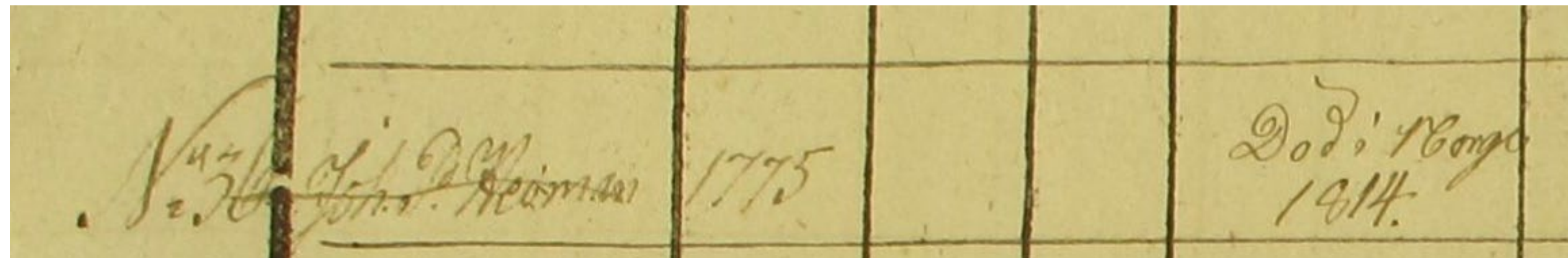

- Karl Magnus Forsell (1777–1841)
 - Fadern “bortreste skepparen” – modern och syster kvar i Stockholm
 - Fosterbarn i Arbrå, senare dräng på Gästgivars
 - Senare soldat och torpare i Karsjö, Järvsö
 - Ägde bl.a. två porslinstallrikar, ett väggur, två sängställe, hö och en grön halsduk, ett kreatur, fem getter, två killingar, ett får och ett lamm

Barnhusbarn på Gästgivars

- Petter Hedman (1772–1814) – dräng och soldat
 - Föräldrar fruntimmersskräddarmästaren Erik Hedman (1731–1781), mor Anna Maria Zetterberg (1732–1782), bosatta vid Tyska kyrkan i Gamla stan
 - Intagen 1781 på barnhuset, utlämning 1785 till sjöss med kapten Lorens Petter Yckenberg
 - Intagen igen och till Arbrå 1788
 - Senare dräng på Gästgivars och död som soldat i Norge 1814

Barnhusbarn på Gästgivars

- Anna Juliana Nyström (1783–1853) – piga
 - Fadern järnbärare och kusk. Hade två äldre systrar i Uppsala. Intagen och till Hälsingland 1792 efter föräldrarnas död
 - Fosterdotter i Arbrå, senare piga på Gästgivars
 - Gift med Jan Hurtig, torpare i Röste, Bollnäs. Hurtig tilltalad för inbrott i Arbrå 1817: "är gift och förskaffat sig och hustrun uppehälle genom arbete i denne och Bollnäs socknar". Menade sig ha fått säd och ärter för betalning för hustrun Anna Nyströms, "såsom betalning för spånad"

Swägers bekommit fader, af honom något arker
som Lars Anderssons hustru med Mikael Luv Hurtigs
hustru såsom betalning för spånad.

Bonus: Johan Gabriel Fogelström (Tagg) (1782–1859)

- Från “oäkta” barnhusbarn till hälsingebonde på Taggs
- Fosterbarn i Letsberg
- Soldat: räddad av snusdosa 1808–1809
- Trekonungarritten

Slutkläm och slutord